

In memoriam Freya von Moltke (29 maart 1911 – 1 januari 2010)

Freya von Moltke is afgelopen donderdag 1 januari op 98-jarige leeftijd overleden in haar woonplaats Norwich in de Amerikaanse staat Vermont. Niet veel mensen zullen haar naam kennen, wat misschien verbazing kan oproepen want het is alleszins waarschijnlijk dat haar naam en die van haar echtgenoot Helmuth James von Moltke tot in de verre toekomst en hopelijk altijd zullen voorkomen in de literatuur over de Europese geschiedenis.

Vandaar dit korte in memoriam.

Freya Deichmann werd geboren op 29 maart 1911 in Keulen. Zij studeerde rechten en trouwde op twintigjarige leeftijd met Helmuth James von Moltke. Hij specialiseerde zich in het internationale recht en weigerde van meet aan om samen te werken met het nazi-regime dat sinds 1933 in Duitsland aan de macht was. Uiteindelijk kreeg hij een functie op het Bureau voor Buitenlandse Aangelegenheden van het ministerie van Defensie in Berlijn. Daar had hij als taak om de volkenrechtelijke aspecten van de oorlogvoering te volgen. Niet dat de nationaal-socialisten zich aan dat volkenrecht zouden houden, maar desondanks was Von Moltke in die positie in staat om zich in te zetten voor de veiligheid van tal van mensen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verzamelde Helmuth James von Moltke een groep mensen om zich heen met wie hij de situatie in Duitsland besprak. Het waren mensen uit alle geledingen van de samenleving die stuk voor stuk een afkeer hadden van het nationaal-socialisme. Verscheidene malen kwam deze groep in verschillende samenstellingen bijeen op het landgoed van Helmuth James in het plaatsje Kreisau in het toenmalige Duitse Silezië. Vandaar dat deze groep de naam Kreisauer Kreis kreeg. Tegenwoordig is het landgoed een plaats van herdenking van de Duitse verzetsbeweging. Kreisau ligt nu in Polen en heet Krzyczowa. Het ligt even ten zuiden van Wrocław.

De Kreisauer Kreis ontwikkelde zich tot een van de belangrijke verzetsbewegingen in nazi-Duitsland en

ook Freya von Moltke speelde daarbij een actieve rol. Een belangrijke taak van de Kreisauer Kreis was het voorbereiden van een nieuwe maatschappelijke orde voor de tijd na de val van Hitler, want dat het nazi-regime zijn ondergang tegemoet ging, daarvan waren deze mensen overtuigd. Er werd een ontwerp gemaakt voor een nieuwe democratische grondwet, waarbij Duitsland zou worden ingebed in een breder Europees verband. De geschiedenis van deze Kreisauer Kreis is met name door de Nederlandse historicus Ger van Roon uitgebreid onderzocht en beschreven.

Maar de rol van Helmuth James kwam door verraad aan het licht. Hij werd in januari 1944 gearresteerd. Aanvankelijk waren de verdenkingen niet zo zwaar, maar nadat Claus von Stauffenberg op 22 juli van dat jaar probeerde om Hitler om het leven te brengen, ontstond er in Duitsland een ware heksenjacht op iedereen die de nazi's niet actief steunden. De meesten van hen werden ter dood veroordeeld. Na een schijnproces werd Helmuth James von Moltke op 23 januari 1945 geëxecuteerd. Tijdens zijn rechtszaak beriep hij zich expliciet op zijn christelijk geloof, iets wat de rechter in grote verlegenheid bracht.

Overigens had Von Moltke zich eerder uitgesproken tegen een aanslag op Hitler. Hij had liever dat het nazisme door eigen toedoen ten onder zou gaan, als een ziekte die helemaal moest uitwoekeren.

Freya emigreerde met haar twee kinderen naar familie in Zuid-Afrika en later naar Amerika. Zij deelde daar nog een belangrijk stuk van haar leven met Eugen Rosenstock-Huussy. Hem kende zij nog uit de Silezische tijd, toen Rosenstock doceerde aan de Universiteit van Breslau. Hij was toen een belangrijke inspiratiebron voor Helmuth James von Moltke. Samen hebben ze de basis gelegd voor een succesvolle reeks van kampen waarin Duitse studenten, boeren en arbeiders wekenlang met elkaar optrokken en elkaar leerden kennen.

Tot op hoge leeftijd heeft Freya zich, in de geest van de Kreisauer Kreis, ingezet voor een vreedzame samenleving. Ik heb haar leren kennen in 1976 tijdens een bezoek aan Haarlem en daarna nog meermalen mogen ontmoeten. Altijd was ze opgewekt en

geïnspireerd en vooral ook in staat om die overtuiging en inspiratie op anderen over te dragen. Vandaar dat ik bij het bericht van haar overlijden moest denken aan een uitspraak die ik recent hoorde en die luidt: 'Waarom zoveel rouwen over de doden? Wees dankbaar dat zij geleefd hebben!'

Dus laat ik bij deze het verdriet maar plaatsmaken voor dankbaarheid.